

CAPUT VII.

Rodebatur intus audito Pontitiano.

XVI. NARRABAT HÆC Pontitianus. Tu autem, Domine, inter verba ejus retorquebas me ad me ipsum, auferens me a dorso meo ubi me posueram, dum nollem me attendere, et constituebas me ante faciem meam, ut viderem quam turpis essem, quam distortus et sordidus, maculosus et ulcerosus. Et videbam et horrebam, et quo a me fugerem non erat. Et si conabar a me avertere aspectum, narrabat ille quod narrabat; et tu me rursus opponebas mihi, et impingebas me in oculos meos, ut invenirem iniquitatem meam et odissem. Noveram eam, sed dissimulabam, et connivebam, et obliviscebar.

XVII. Tunc vero quanto ardentius amabam illos de quibus audiebam salubres affectus, quod se totos tibi sanandos dederant, tanto execrabilius me comparatum eis oderam. Quoniam multi mei anni mecum effluerant, forte duodecim anni, ex quo ab undevigesimo anno ætatis meæ, lecto Ciceronis Hortensio, excitatus eram studio sapientiæ, et differebam contempta felicitate terrena ad eam investigandam vacare, cujus non inventio, sed vel sola inquisitio jam præponenda erat, etiam inventis thesauris regnisque gentium, et ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus. At ego adolescens miser, valde miser, in exordio ipsius adolescentiæ etiam petieram a te castitatem, et dixeram: Da mihi castitatem et continentiam, sed noli modo. Timebam enim, ne me

cito exaudires, et cito sanares a morbo concupiscentiæ, quam malebam expleri quam extingui. Et ieram per vias pravas superstitione sacrilega, non quidem certus in ea, sed quasi præponens eam cæteris, quæ non pie quærebam, sed inimice oppugnabam.

XVIII. Et putaveram me propterea differre de die in diem, contempta spe sæculi, te solum sequi, quia non mihi apparebat certum aliquid quo dirigerem cursum meum. Et venerat dies quo nudarer mihi, et increparet in me conscientia mea: Ubi est lingua? Nempe tu dicebas propter incertum verum nolle te abjicere sarcinam vanitatis. Ecce jam certum est, et illa te adhuc premit, humerisque liberioribus pennas recipiunt, qui neque ita inquirendo attriti sunt, nec decennio et amplius ista meditati. Ita rodebar intus et confundebam pudore horribili vehementer, cum Pontitianus talia loqueretur. Terminato autem sermone et causa qua venerat, abiit ille. Et ego ad me, quæ non in me dixi? Quibus sententiarum verberibus non flagellavi animam meam, ut sequeretur me conantem post te ire? Et renitebatur, recusabat, et non se excusabat. Consumpta erant et convicta argumenta omnia, remanserat muta trepidatio, et quasi mortem reformidabat restringi a fluxu consuetudinis quo tabescebat in mortem.

CAPUT VIII.

In hortum secedit; quid ibi egerit.

XIX. TUM in illa grandi rixa interioris domus meae, quam fortiter excitaveram cum anima mea in cubiculo nostro corde meo, tam vultu quam mente turbatus, invado Alypium, et exclamo: Quid patimur? quid est hoc? quid audisti? Surgunt indocti et caelum rapiunt, et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volutamur in carne et sanguine? An quia praecesserunt, pudet sequi, et non pudet nec saltem sequi? Dixi nescio quae talia, et abripuit me ab illo aestus meus, cum taceret attonitus intuens me. Neque enim solita sonabam, plusque loquebantur animum meum frons, genae, oculi, color, modus vocis, quam verba quae promebam. Hortulus quidam erat hospitii nostri quo nos utebamur sicut tota domo: nam hospes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abstulerat tumultus pectoris, ubi nemo impediret ardentem litem quam mecum aggressus eram, donec exiret qua tu sciebas: ego autem non, sed tantum insaniebam salubriter, et moriebar vitaliter gnarus quid mali essem, et ignarus quid boni post paululum futurus essem. Abscessi ergo in hortum, et Alypius pede post pedem. Neque enim secretum meum non erat, ubi ille aderat. Aut quando me sic affectum desereret? Sedimus quantum potuimus remoti ab aedibus: ego fremebam spiritu indignans turbulentissima indignatione, quod non irem in

placitum et pactum tecum, Deus meus, in quod eundum esse omnia ossa mea clamabant, et in caelum tollebant laudibus, et non illuc ibatur navibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum saltem de domo in eum locum ieram, ubi sedebamus. Nam non solum ire, verum etiam pervenire illuc, nihil erat aliud quam velle ire, sed velle fortiter et integre; non semisauciam hac atque hac versare et jactare voluntatem, parte assurgente cum alia parte cadente luctantem.

XX. Denique tam multa faciebam corpore in ipsis cunctationis aestibus, quae aliquando volunt homines, et non valent, si aut ipsa membra non habeant, aut ea vel colligata vinculis, vel resoluta languore, vel quoquo modo impedita sint. Si vulsi capillum, si percussi frontem, si consertis digitis amplexatus sum genu; quia volui, feci. Potui autem velle et non facere, si mobilitas membrorum non obsequeretur. Tam multa ergo feci, ubi non hoc erat velle quod posse: et non faciebam, quod et incomparabili affectu amplius mihi placebat, et mox ut vellem possem, quia mox ut vellem utique vellem. Ibi enim facultas ea quae voluntas, et ipsum velle jam facere erat, et tamen non fiebat: faciliusque obtemperabat corpus tenuissimae voluntati animae, ut ad nutum mentis membra moverentur, quam ipsa sibi anima ad voluntatem suam magnam in sola voluntate perficiendam.

CAPUT IX.

Unde fit ut animus imperet sibi et resistatur.

XXI. UNDE hoc monstrum, et quare istud? Luceat misericordia tua, et interrogem si forte mihi respondere possint latebræ pœnarum hominum, et tenebrosissimæ contritiones filiorum Adam. Unde hoc monstrum, et quare istud? Imperat animus corpori, et paretur statim; imperat animus sibi, et resistitur. Imperat animus ut moveatur manus, et tanta est facilitas ut vix a servitio discernatur imperium: et animus animus est, manus autem corpus est. Imperat animus ut velit animus, nec alter est, nec facit tamen. Unde hoc monstrum, et quare istud? Imperat, inquam, ut velit, qui non imperaret nisi vellet, et non fit quod imperat. Sed non ex toto vult; non ergo ex toto imperat. Nam in tantum imperat, in quantum vult; et in tantum non fit quod imperat, in quantum non vult. Quoniam voluntas imperat ut sit voluntas, nec alia, sed ipsa. Non utique plena imperat, ideo non est quod imperat. Nam si plena esset, nec imperaret ut esset, quia jam esset. Non igitur monstrum partim velle, partim nolle; sed ægritudo animi est, quia non totus assurgit veritate sublevatus, consuetudine prægravatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia una earum tota non est, et hoc adest alteri quod deest alteri.

CAPUT X.

Adversus Manichæos qui ex duabus contrariis voluntatibus duas contrarias naturas asseverant.

XXII. PEREANT a facie tua, Deus, sicuti pereunt vaniloqui et mentis seductores, qui cum duas voluntates in delibendo animadverterint, duas naturas duarum mentium esse asseverant, unam bonam, alteram malam. Ipsi vere mali sunt, cum ista mala sentiunt; et iidem ipsi boni erunt si vera senserint, verisque consenserint, ut dicat eis Apostolus tuus: « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux » in Domino¹. Isti enim dum volunt esse lux, non in Domino, sed in se ipsis, putando animæ naturam hoc esse quod Deus est; ita facti sunt densiores tenebræ: quoniam longius a te recesserunt horrenda arrogantia, a te vero lumine illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum². Attendite quid dicatis, et erubescite; et accedite ad eum et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt³. Ego cum deliberabam ut jam servirem Domino Deo meo, sicut diu disposueram, ego eram qui volebam, ego qui nolebam, ego ego eram. Nec plene volebam, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebam, et dissipabar a me ipso. Et ipsa dissipatio me invito quidem fiebat, nec tamen ostendebat naturam mentis alienæ, sed pœnam meæ. Et ideo non jam ego operabar illam, sed quod ha-

¹ Ephes. v, 8. — ² Joan. i, 19. — ³ Psal. xxviii, 6.

bitabat in me peccatum ¹ de supplicio liberioris peccati, quia eram filius Adam.

XXIII. Nam si tot sunt contrariæ naturæ, quot voluntates sibi resistunt; non jam duæ, sed plures erunt. Si deliberet quisquam utrum ad conventiculum eorum pergat, an ad theatrum: clamant isti. Ecce duæ naturæ, una bona hac ducit, altera mala illac reducit. Nam unde ista cunctatio sibimet adversantium voluntatum? Ego autem dico ambas malas, et quæ ad illos ducit, quæ ad theatrum reducit. Sed non credunt nisi bonam esse qua itur ad eos. Quid si ergo quisquam nostrum deliberet, et secum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, utrum ad theatrum pergat, an ad ecclesiam nostram, nonne et isti quid respondeant fluctuabunt? Aut enim fatebuntur, quod nolunt, bona voluntate pergi in ecclesiam nostram, sicut in eam pergunt qui sacramentis ejus imbuti sunt atque detinentur: aut duas malas naturas, et duas malas mentes in uno homine configere putabunt; et non erit verum quod solent dicere, unam bonam et alteram malam: aut convertentur ad verum, et non negabunt cum quisque deliberat animam unam diversis voluntatibus æstuare.

XXIV. Jam ergo non dicant, cum duas voluntates in homine uno adversari sibi sentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrariis substantiis et de duobus contrariis principiis contendere, unam bonam, alteram malam. Nam tu, Deus verax, improbas eos, et redarguis atque convincis eos, sicut in utraque mala voluntate, cum quisque deliberat utrum hominem veneno interimat an ferro: utrum fundum alienum illum, an illum invadat, quando utrumque non potest: utrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam servet avaritia: utrum ad circum pergat, an ad theatrum, si uno die utrumque exhibeatur: addo etiam

¹ Rom. vii, 17.

tertium, an ad furtum de domo aliena, si subest occasio: addo et quartum, an ad committendum adulterium, si et inde simul facultas aperitur, si omnia concurrant in unum articulum temporis, pariterque cupiantur omnia quæ simul agi nequeunt. Discerpunt enim animum sibimet adversantibus quatuor voluntatibus, vel etiam pluribus in tanta copia rerum quæ appetuntur, nec tamen tantam multitudinem diversarum substantiarum solent dicere: ita et in bonis voluntatibus. Nam quæro ab eis, utrum bonum sit delectari lectione Apostoli, et utrum bonum sit delectari psalmo sobrio, et utrum bonum sit Evangelium disserere. Respondebunt ad singula: Bonum. Quid si ergo pariter delectent omnia simulque uno tempore? Nonne diversæ voluntates distendunt cor hominis, cum deliberatur quid potissimum arripiamus? Et omnes bonæ sunt, et certant secum donec eligatur unum, quo feratur tota voluntas una, quæ in plures dividebatur. Ita etiam cum æternitas delectat superius, et temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima est non tota voluntate illud aut hoc volens; et ideo discerpitur gravi molestia dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

CAPUT XI.

Lucta spiritus et carnis in Augustino.

XXV. Sic ægrotabam, et excruciar accusans memet-
ipsum solito acerbius nimis, ac volvens et versans me in
vinculo meo, donec a brumperetur totum quo jam exiguo
tenebar, sed tenebar tamen. Et instabas tu in occultis meis,
Domine, severa misericordia, flagella ingeminans timoris et
pudoris, ne rursus cessarem, et non a brumperetur id ipsum
exiguum et tenue quod remanserat; et revalesceret iterum,
et me robustius alligaret. Dicebam enim apud me intus:
Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo jam ibam in
placitum. Jam pene faciebam, et non faciebam: nec relabe-
bar tamen in pristina, sed de proximo stabam, et respira-
bam. Et item conabar, et paulo minus ibi eram, et paulo
minus jamjamque attingebam et tenebam; et non ibi eram,
nec attingebam, nec tenebam, hæsitans mori morti, et
vitæ vivere; plusque in me valebat deterius inolitum quam
melius insolitum: punctumque ipsum temporis quo aliud
futurus eram, quanto propius admovebatur, tanto am-
pliolem incutiebat horrorem; sed non recutiebat retro,
nec avertibat, sed suspendebat.

XXVI. Retinebant nugæ nugarum, et vanitates vani-
tatum antiquæ amicæ meæ; et succutiebant vestem
meam carneam, et submurmurabant: Dimittis-ne nos; et
a momento isto non erimus tecum ultra in æternum, et
a momento isto non tibi licebit hoc et illud, ultra in
æternum? Et quæ suggerebant in eo quod dixi, hoc et

illud, quæ suggerebant, Deus meus? Avertat ab anima
servi tui misericordia tua. Quas sordes suggerebant? quæ
dedecora? Et audiebam eas jam longe minus quam dimi-
dius, non tanquam libere contradicentes eundo in obviam,
sed veluti a dorso mussitantes, et discedentem quasi fur-
tim vellicantes, ut respicerem. Retardabant tamen cunc-
tantem me abripere atque excutere ab eis et transilire quo
vocabar, cum diceret mihi consuetudo violenta: Putas-ne
sine istis poteris?

XXVII. Sed jam tepidissime hoc dicebat. Aperiebatur
enim ab ea parte qua intenderam faciem et quo transire
trepidabam, casta dignitas continentiae, serena et non
dissolute hilaris, honeste blandiens ut venirem neque
dubitarem, et extendens ad me suscipiendum et amplecten-
dum piæ manus plenas gregibus bonorum exemplorum.
Ibi tot pueri et puellæ; ibi juvenus multa et omnis ætas,
et graves viduæ, et virgines anus; et in omnibus ipsa con-
tinentia nequaquam sterilis; sed fœcunda mater filiorum
gaudiorum de marito te, Domine. Et irridebat me irrisione
hortatoria, quasi diceret: Tu non poteris quod isti, quod
istæ? An vero isti et istæ in semetipsis possunt, ac non in
Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid
in te stas, et non stas? Projice te in eum; noli metuere;
non se subtrahet ut cadas: projice te securus, excipiet et sa-
nabit te. Et erubesceram nimis, quia illarum nugarum
murmur adhuc audiebam, et cunctabundus pendebam. Et
rursus illa, quasi diceret: Obsurdesce adversus immunda
illa membra tua semper terram, ut mortificentur. Narrant
tibi delectationes, sed non sicut lex Domini Dei tui¹. Ista
controversia in corde meo, non nisi de me ipso adversus
me ipsum. At Alypius affixus lateri meo, inusitati motus
mei exitum tacitus opperiebatur.

¹ Psal. cxviii, 85.

CAPUT XII.

Vocis admonitu quomodo totus conversus.

XXVIII. UBI vero a fundo arcano alta consideratio contraxit, et congescit totam miseriam meam in conspectum cordis mei, oborta est procella ingens ferens ingentem imbrem lacrymarum. Et ut totum effunderem cum vocibus suis, surrexi ab Alypio. Solitudo mihi ad negotium flendi aptior suggerebatur. Et secessi remotius quam ut posset mihi onerosa esse etiam ejus præsentia. Sic tunc eram, et ille sensit : nescio quid enim puto dixeram in quo apparebat sonus vocis meæ jam fletu gravidus, et sic surrexeram. Mansit ergo ille ubi sedebamus, nimie stupens. Ego sub quadam fici arbore stravi me nescio quomodo, et dimisi habenas lacrymis, et proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum. Et non quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi tibi : « Et tu, Domine, usquequo¹? Usquequo, Domine, irasceris » in finem? Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum². » Sentiebam enim eis me teneri. Jactabam voces miserabiles : Quandiu? quandiu? Cras et cras? Quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ?

XXIX. Dicebam hæc et flebam amarissima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis et crebro repetentis, quasi pueri an puellæ, nescio : Tolle, lege; tolle, lege. Statimque mutato vultu in-

¹ Psal. vi, 4. — ² Id. lxxviii, 5 et 8.

tentissimus cogitare cœpi, utrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantitare tale aliquid : nec occurrebat omnino audivisse me uspiam. Repressoque impetu lacrymarum surrexi, nihil aliud interpretans, nisi divinitus mihi juberi, ut aperirem codicem et legerem quod primum caput invenissem. Audieram enim de Antonio, quod ex evangelica lectione, cui forte supervenerat, admonitus fuerit tanquam sibi diceretur quod legebatur. Vade, vende » omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlis; et veni, sequere me¹ : » et tali oraculo confestim ad te esse conversum. Itaque concitus redii ad eum locum ubi sedebat Alypius : ibi enim posueram codicem Apostoli, cum inde surrexeram. Arripui, aperui, et legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt oculi mei : « Non in comessionibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et æmulatione : sed induite Dominum Jesum Christum, et carnis providentiam ne feceritis in concupiscentiis². » Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine hujusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt.

XXX. Tum interjecto aut digito aut nescio quo alio signo, codicem clausi, et tranquillo jam vultu indicavi Alypio. At ille quid in se ageretur, quod ego nesciebam, sic indicavit. Petit videre quid legissem : ostendi ; et attendit etiam ultra quam ego legeram, et ignorabam quid sequeretur. Sequebatur vero : « Infirmum autem in fide » recipite³. » Quod ille ad se retulit, mihiq; aperuit. Sed tali admonitione firmatus est, placitoque ac proposito bono et congruentissimo suis moribus, quibus a me in melius jam olim valde longeque distabat, sine ulla turbulenta cunctatione conjunctus est. Inde ad matrem in-

¹ Matth. xix, 21. — ² Rom. xiii, 13, 14. — ³ Id. xiv, 1.

dicamus; gaudet. Narramus quemadmodum gestum sit; exultat et triumphat; et benedicebat tibi, qui potens es ultra quam petimus aut intelligimus facere¹, quia tanto amplius sibi a te concessum de me videbat quam petere solebat miserabilibus flebilibusque gemitibus. Convertisti enim me ad te, ut nec uxorem quærerem, nec aliquam spem sæculi hujus, stans in ea regula fidei in qua me ante tot annos ei revelaveras. Et convertisti luctum ejus in gaudium² multo uberius quam voluerat, et multo charius atque castius quam de nepotibus carnis meæ requirebat.

¹ Ephes. iii, 20. — ² Psal. xxix, 12.

LIBER IX.

DICIT DE CAPTO A SE CONSILIO RHETORICÆ PROFESSIONEM ABICIENDI, NON TAMEN ANTEQUAM VINDEMIALIUM FERIARUM, QUOD PROXIME INSTABAT, TEMPUS ADVENISSET. TUM DE SUO IN VERECUNDI AMICI VILLAM SECESSU, DE SUO BAPTISMATE, AC DE MONNICÆ MATRIS VIRTUTIBUS ATQUE ORITU, QUI BAPTIZATO IPSO INCIDIT IN EUNDEM HUNCCE ANNUM, ÆTATIS VIDELICET AUGUSTINI TRIGESIMUM-TERTIUM.

CAPUT I.

Laudat Dei bonitatem agnoscens suam miseriam.

I. O DOMINE, ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ. Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo sacrificium laudis¹. Laudet te cor meum et lingua mea, et omnia ossa mea dicant: « Domine, quis similis tibi? » Dicant et responde mihi, et « Dic animæ meæ: Salus tua ego » sum². » Quis ago, et qualis ego? Quid non mali aut facta mea; aut si non facta, dicta mea: aut si non dicta, voluntas mea fuit? Tu autem, Domine, bonus et misericors, et dextera tua respiciens profunditatem mortis meæ, et a fundo cordis mei exhauriens abyssum corruptionis. Et hoc erat totum nolle quod volebam, et velle quod volebas. Sed ubi erāt tam annoso tempore, et de quo imo

¹ Psal. cxv, 16, 17. — ² Id. xxxiv, 3 et 10.